

Відгук офіційного опонента
на дисертацію Марти Степанівни Надраги
«Бібліотеки педагогічних установ і товариств м. Львова
1918–1939 рр.: організація, структура, діяльність»,
представлену на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук
за спеціальністю 07.00.01 – історія України

Як відомо, бібліотеки є відображенням інтелекту суспільства, акумулятором та інструментом національної пам'яті, місцем соціальних контактів, а ще – символом національно-культурного життя міста, регіону, країни. Власне під таким кутом здійснено експертизу бібліотечної сфери Львова і фактично міжвоєнної Західної України в дорадянський час. Отже, актуальність кандидатської дисертації Марти Надраги визначена як самим вибором теми з новітньої історії України, так і запропонованим автором дослідницьким інструментарієм вирішення важливої міждисциплінарної наукової проблеми. Безумовно, вивчення теорії та практики функціонування культурно-освітньої сфери у міжвоєнній Другій Речі Посполитій в історіографії має усталену традицію. Тому звернення до обраної проблематики вимагало від авторки не лише ґрунтовної кваліфікації, але й неабиякої сміливості, готовності до, по-перше, дискусій на доволі щільному проблемному просторі і, по-друге, до розширення дослідницьких горизонтів та засвоєння сучасних наукових концепцій з історії, культурології, соціальних комунікацій.

Саме ці риси вирізняють дисертаційний працю Марти Надраги, яка, продовжуючи історіографічну традицію, водночас засвідчує її вихід на якісно новий науково-пізнавальний рівень. Її дисертація демонструє суттєве розширення дослідницького та методологічного простору вивчення особливостей створення і функціонування педагогічних бібліотек Львова у 20-х – 30-х рр. ХХ ст., шанобливе ставлення автора як до набутків своїх попередників доби СРСР/УРСР і ПНР, так і до методологічних новацій сучасної

історичної науки. Зрештою, це й дозволило кваліфіковано визначити і якісно «обробити» ті проблемні поля, які з тих чи інших причин досі залишалися непоміченими сучасними українськими та польськими істориками, педагогами, бібліотекознавцями.

Отже, можемо із впевненістю констатувати, що тема наукової роботи Марти Надраги торкається важливої, але маловивченої проблеми з новітньої історії західного регіону України, всебічне дослідження якої має вагомое теоретичне та науково-практичне значення. Вступна частина дисертації привертає увагу аргументованим обґрунтуванням актуальності, предмету, об'єкту дослідження, мети та завдань, які поставила перед собою дослідниця. Не викликає заперечень структура роботи: вона побудована за проблемно-хронологічних принципом, складається із чотирьох розділів, які відзначаються чіткою внутрішньою логікою та глибоким аналізом, що сприяло реалізації задумів авторки.

Актуальність дослідження обумовлена його новизною – це перше у вітчизняній науці комплексне дослідження, у якому проаналізовано функціонування педагогічних бібліотек у суспільно-політичному просторі Львова міжвоєнного періоду ХХ ст. Завдяки скурпульозному опрацюванню джерел, зокрема архівних матеріалів, мемуаристики, тогочасної української, польської та німецької періодики, Марті Надразі вдалося фахово проаналізувати вплив освітньої / колонізаційної політики Польської держави на забезпечення шкільних бібліотек навчальною літературою, науково-популярними виданнями; розкрити організаційно-правові засади та особливості комплектування бібліотек українських учительських, педагогічних та національно-культурних товариств; реконструювати наукову-організаційну, видавничу діяльність Центральної державної педагогічної бібліотеки Львова; актуалізувати соціальну практику читання – читацькі зацікавлення, уподобання українських та польських школярів Львова; показати роль шкільних книгозбірень в культурно-освітньому житті тогочасного суспільства, показати їх вплив на формування/деформування національної свідомості та історичної пам'яті населення.

Для опрацювання проблематики дослідження здобувачка використала значне коло історичної літератури, основні структурні елементи якої окреслені у першому розділі. До вагомих позитивів дисертації варто віднести використання різнопланових архівних матеріалів, спогадів (І. Макуха, І. Крип'якевича, С. Шаха, В. Дорошенка та ін.), які відображають маловідомі аспекти культурно-освітнього життя міжвоєнної Галичини. Вважаємо, що здобувачці вартувало б й надалі займатися археографічною обробкою цього масиву важливих історичних джерел і, можливо, довести цю копітку наукову роботу до публікації наукової монографії.

Основні розділи дисертаційної роботи (с. 45 – 186) засвідчують, що Марта Надрага продемонструвала відповідальний та зважений підхід до розробки теми дослідження, а достовірність та обґрунтованість наукових положень, сформульованих у дисертації, забезпечується завдяки вдало продуманій логіці викладення матеріалу й різноманітністю опрацьованої здобувачем джерельної бази. Зміст, характер та форма викладу матеріалу дисертації засвідчують високу професійну підготовку дисертантки, її здатність критично аналізувати різновидові документи та робити самостійні висновки, слушні практичні рекомендації.

У другому розділі «Бібліотечна система Львова у контексті суспільно-політичних процесів та законодавчих інновацій польської влади» (с. 45 – 67) насамперед приваблює те, що авторка сміливо ставить під сумнів, а нерідко й доказово спростовує цілу низку стійких історіографічних уявлень, що стосуються функціонування педагогічних бібліотек Львова упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. Здобувачка справедливо відзначає, що «бібліотеки українських національно-культурних, педагогічних, учительських товариств не тільки не отримували державних дотацій, але й, нерідко, підпадали під пресинг польського законодавства та зловживань місцевих чиновників (особливо у перші післявоєнні роки, період пацифікації та напередодні Другої світової війни)» (с. 66).

Власне функціонування українських книгозбірень проаналізовано у третьому розділі роботи, в якому дисертантці вдалося скласти загальну «мозаїку» з окремих джерельних фрагментів, продемонструвавши високий професійний рівень володіння джерелознавчим та історіографічним дослідницьким інструментарієм. Змістовним видалися окремі сюжетні лінії щодо діяльності бібліотек товариства «Просвіта», «Рідна школа», «Учительської громади», «Взаємної помочі українського вчительства», читацьких уподобань української молоді. Здобувачка слушно відзначає, що «українські громадсько-політичні організації упродовж 1920–1930-х рр. розгорнули широку мережу бібліотек (стаціонарних, пересувних), що стало відповіддю на польську асиміляційну політику на т. зв. «східних кресах». Не отримуючи державних субвенцій, українські бібліотеки, створені громадськими інституціями, не могли конкурувати з аналогічними польськими установами. «Просвіта», УПТ «Рідна школа», учительські товариства поширювали українські книги серед громадськості краю, проте на заваді реалізації планів у сфері бібліотекознавства стала польська влада, яка гальмувала ініціативи української еліти» (с. 105).

Не оминула увагою Марта Надрага й функціонування польських книгозбірень Львова у досліджуваний період (четвертий розділ) (с. 122 – 186). Авторка створила широку панораму діяльності польських книгозбірень, акцентуючи увагу на особливості комплектування їх фондів, відносини з центральною та місцевою владою, спорадичні контакти з українськими книгозбірнями на ґрунті книгообміну тощо. Відрадно, що здобувачці вдалося уникнути ідеалізації об'єкту дослідження, що, зокрема, проявляється у критиці керівників та організаторів окремих бібліотек та книгозбірень.

У висновках (с. 187–190) логічно підсумовуються результати дослідження. Робота пройшла належну наукову апробацію на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях, обговорювалася на засіданні кафедри новітньої історії України імені Михайла Грушевського Львівського національного університету імені Івана Франка. Основні положення дисертації відображені у 22-х наукових публікаціях. Вважаємо, що одержані результати

матимуть й практичне застосування, насамперед в узагальнюючих працях з історії та культури України, спеціалізованих лекційних курсах. Зміст автореферату відтворює основні положення тексту дисертації.

Хотілося б також висловити, декілька побажань до опонованої дисертаційної роботи.

Видається, що об'єкт роботи є значно більшим – не лише педагогічні бібліотеки, але й бібліотеки та книгозбірні культурно-освітніх та фахових товариств, різних кооперативних структур, приватних осіб. Історіографію проблеми дисертантка виокремила за часовими періодами – міжвоєнна, повоєнна, сучасна, хоча для кращого розуміння історіографічного процесу її можна було структурувати за національними проблемно-хронологічними блоками. Польськомовні та німецькомовні назви часописів та громадських структур бажано подавати й українською мовою. Не бажаним є термін дисертаційне дослідження (с. 39), бо зрозуміло, що дисертація є дослідницьким проектом. Не варто вживати два терміни – польсько-українська війна, українсько-польська війна для означення однією і тої самої події; як відомо, Національна рада та уряд ЗУНР, Начальна команда Галицької армії, її командири називали війну 1918–1919 рр. українсько-польською. На нашу думку, більше уваги авторка мала приділити німецьким, а особливо єврейським книгозбірням, особистим бібліотекам учених та педагогів. Більше уваги слід було приділити системі формування книжкових фондів, уточненню назв окремих населених пунктів.

Висловлені міркування жодним чином не применшують вартості роботи, яка оригінальними постановками, широтою проблемного поля, науковою новизною стимулює професійну дискусію серед істориків, освітян, культурологів, бібліотекознавців. Дисертація Марти Надраги, без сумніву, може вважатися важливою подією у цеху професійних істориків.

Підводячи підсумок, відзначимо високий професійний рівень роботи, наукову компетентність та сумлінність здобувачки. Необхідно наголосити на безсумнівній новизні та практичній значимості даної праці. Дисертація Марти

Степанівни Надраги є актуальним, оригінальним, завершеним і самостійним науковим дослідженням, таким, що пропонує вирішення важливої наукової проблеми з новітньої історії України, відповідає вимогам щодо кандидатських дисертацій, викладених у «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., а її авторка М.С.Надрага заслуговує присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент

директор Інституту українознавства

ім. І. Крип'якевича НАН України,

доктор історичних наук, професор

М.Р. Литвин

23 листопада 2016 р.